

LUBOMÍR PELTAN

Výsledky restaurátorských prací konaných v letech 1959–1962 v kostnicové hřbitovní kapli ve Stonařově

V blízkosti dnešního farního kostela sv. Václava ve Stonařově, v centru protáhlé vyvýšeniny, která je ze tří stran obklopena údolím, ve výši 584 m nad mořem, se nalézá stavba, u níž není známo původní zasvěcení a která je uváděna v literatuře jako kostnicová kaple [karner]. V roce 1662 byla zasvěcena sv. Trojici.¹

Stavby tohoto typu mají podzemní prostor sloužící k ukládání kostí a horní ke konání bohoslužeb za zemřelé. Pronikání karnerů na Moravu souviselo s příchodem německých kolonistů a jejich stavebními zvyklostmi.

Skládá se z kruhové lodi a pětiboké apsidy. Stavebním materiálem je lomový kámen různé velikosti. Zdivo je nepravidelné a vloženo na maltu jen po vnitřním a vnějším obvodu, zatímco uvnitř se nalézá kamenný zásyp s hlínou. Kuželová střecha lodi a střecha apsidy nese šindelovou krytinu. V lodi jsou čtyři střilnovitá okna. Tři okna v apsidě mají nepravidelné ostění, uzavřené zaobleným záklenkem. Vedle dnešního vchodu je na jižní straně naznačen původní románský s částečně zachovaným prahem. Jeho úroveň svědčí o tom, že okolní terén byl v pozdější době poněkud snížen. Strop v apsidě je ve tvaru nepravidelné konchy, na kterou navazuje vítězný oblouk. V lodi je záklopový. Podlaha se skládá ze čtvercové dlažby, která je v lodi i apsidě vložena na podklad z malty. Pod ním, a to pouze v lodi, je zásyp z kostí, písku a zbytků stavebního materiálu. Dále následuje starší cihlová dlažba. Líc obvodového zdiva je pod dnešní podlahou hladký, neomítnutý s dobře patrným spárováním. V apsidě je podohrný zásyp jako v lodi o síle asi 10 cm, pak následují kameny různé velikosti. Uvnitř lodě se nalézá ve výši asi jednoho metru přízemní sokl obíhající po celém obvodu. Na úrovni podlahy je v jižní straně zdiva obdélníkový otvor. Zvnějšku kolem lodě obchází přibližně 20 cm pod úroveň terénu 40 cm široký předzáklad. Na tuto zesílenou podnož navazují v jedné vrstvě šikmo vedle sebe kladené kameny napojující se na vnější nadzemní zdivo.

Polygonální apsida stavebně ani půdorysně nenavazuje na základ, který na severní a jižní straně přesahuje zdivo apsidy ve tvaru úsečí. Na východní straně je okraj apsidy poněkud předsunut přes základ.

Před odkrýváním maleb bylo provedeno několik průzkumných sond, které odhalily, že se omítka na nerovném a drsném povrchu zdíva, místy porušeném trhlinami, značně uvolnila. Během práce bylo na východní straně apsidy odkryto okno, na ostění novějšího vchodu a na vítězném oblouku goticko-renesanční výzdoba. Pak následovalo odkrytí dalších dvou oken v apsidě na severní a jižní straně, čtvercového otvoru pod jižním oknem a zjištěna poloha oltáře. V apsidě bylo odkryto pět barevných vrstev na goticko-renesanční ornamentální výzdobu. Pod ní se našla ještě gotická malba, ale jen ve fragmentálním stavu.

Po odkrytí pěti vrstev v lodi se našla též goticko-renesanční ornamentální výzdoba jako v apsidě. Pod ní následovala opět fragmentálně zachovaná gotická malba. Při snímání dalších vrstev byla zjištěna poloha dvou původních románských oken na jihozápadní a severozápadní straně a prokázáno, že loď byla původně vyšší. Zároveň byly objeveny čtyři hlavní trhliny ve zdivu směřující shora dolů na jihovýchodní, jihozápadní, severozápadní a severovýchodní straně.² Po sondážích v lodi vedených až na původní omítku bylo rozhodnuto, aby byly barevné nátěry kromě goticko-renesanční ornamentální malby u původního románského a novějšího pozdněgotického vchodu odstraněny a odkryta románská malba, která se zachovala opět ve fragmentálním stavu od přízemního soklu po celé ploše zdíva. Přitom byly nalezeny zbytky trámů zabudované ve zdivu. Pravděpodobně sloužily jako součást konstrukce kruchty. Na jižní straně soklu byl nalezen otvor, kterým byl zvnějšku stavby přístup do jejího podzemí.

Nalevo a napravo nad vítězným obloukem byla odkryta ostění dvou oken a na vítězném oblouku rámeček s letopočtem 1641, viditelným v ultrafialovém světle.³

V malířské výzdobě bylo odhaleno až jedenáct barevných vrstev. Pro jejich dokumentaci byly ponechány sondy. Románská fresková výzdoba byla prováděna na suchou vápennou omítku (secco).

Pro dokumentaci vývoje malířské výzdoby byly jako nejvýznamnější ponechány dvě barevné vrstvy, které zároveň těsně souvisely se stavebním vývojem. Nejstarší románská figurální malba se nalézá pouze v lodi a je časově shodná s její stavbou. Nejvíce znatelná je ve střední části loď. Obsahuje zlomkovitě zachované postavy v rámu v barvě žluté, okrové, růžové, červené a černé. Nad pozdněgotickým vchodem a na severní části loď jsou dobře patrné draperie. Po celém obvodu běží málo znatelný červený pás, pod kterým se odehrávaly výjevy. Na téže omítce se v prvním pásu od soklu nahoru vyskytuje sedm konsekračních křížů. Nejzřetelněji je zachována základní kresba v červené železité barvě. Barevná románská vrstva byla konzervována v původním stavu.

Časovou mezivrstvou z doby gotické je růžová malba, která se jako první nachází nejen v lodi, ale i apsidě. Byla ponechána v menších sondách a vyskytuje se na stropě apsidy, ostění jejích oken a u románského vchodu.

Na tuto vrstvu časově navazuje slabě retušovaná goticko-renesanční lazurní barva obsahující barvu červenou, růžověžlutou, hnědou a černou. Nachází se ve spodní části apsidy na ornamentálním brokátovém závěsu, postavách dvou neznámých světců, vítězném oblouku, kde je listový vlys a gotické ornamenty na vnější straně a jejich fragmenty na straně čelní. V lodi je na ostění a v okolí pozdněgotického vchodu, zvláště ornament s oválem a plamenitými paprsky. Uvnitř oválu jsou písmena MRA (Maria) s korunkou. Na vnitřní straně vchodu je ornament s ovocem, stylizovanými listy, jablkem, bobulemi vína, vše připo-

mínající ornát s křížem.⁴ Barevné vrstvy z doby baroka byly ponechány jen v sondách.

Z hlediska architektonického vývoje bylo na základě průzkumu zdíva a porovnání malířské výzdoby v apsidě a lodi zjištěno, že původní a nejstarší částí stavby je válcovitá loď, jejíž plášť byl později prolomen pro přístavbu mladší apsidy s rozdílným polygonálním půdorysem oproti základu. S touto stavební úpravou časově souviselo vestavění vítězného oblouku, architektonické přizpůsobení vzhledu tří oken v apsidě a dvou na severovýchodní a jihovýchodní straně lodi původním dvěma románským na jihovýchodě a severozápadě.

Současně byl zazděn původní románský vchod a probourán otvor pro pozdněgotický. Také byla snížena podlaha a strop v lodi. V souvislosti se zrušením spodního kostnicového prostoru byl zazděn i otvor vedoucí k němu.⁵

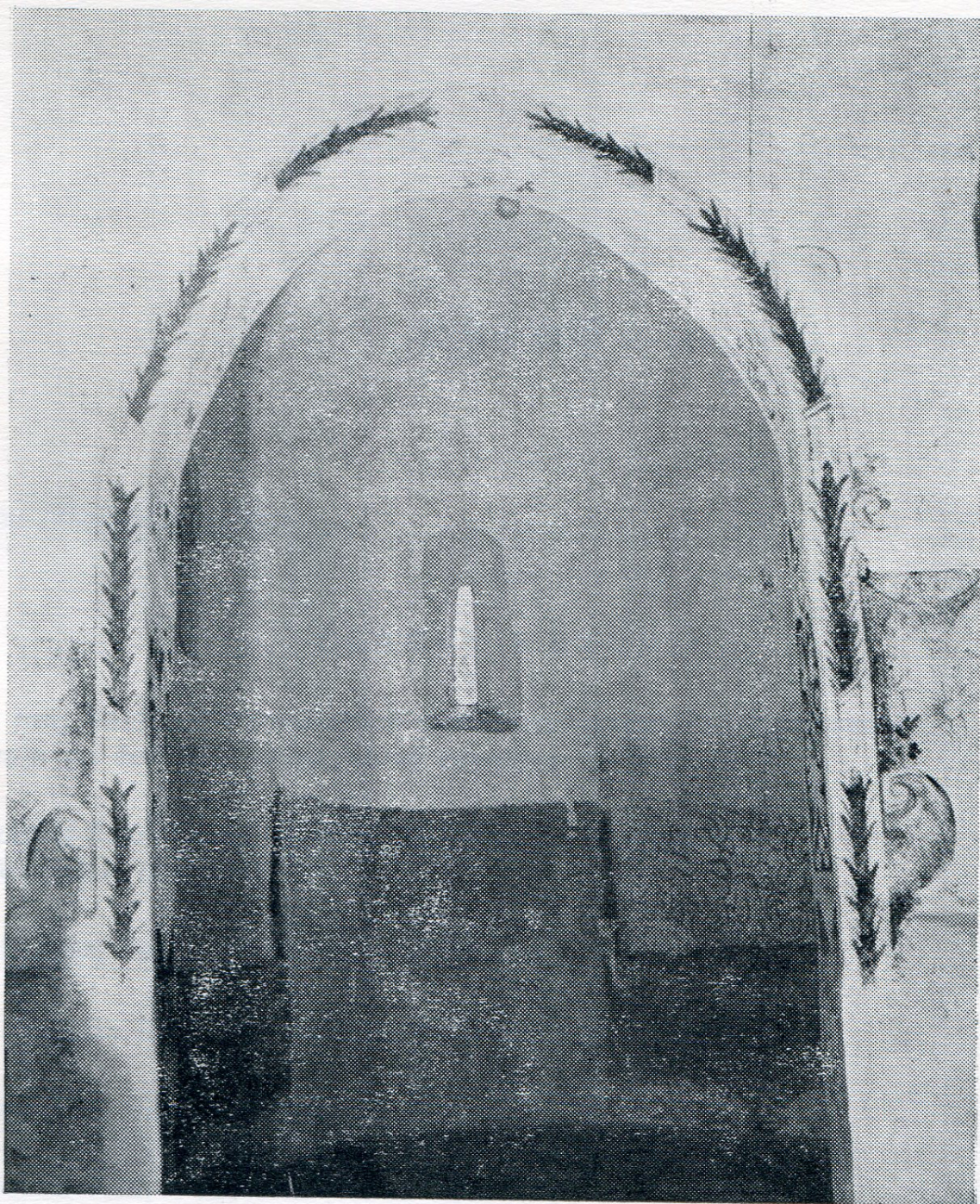
V dalším časovém období byla s barokními úpravami zazděna všechna okna v apsidě i lodi. Místo nich byla zbudována pouze v lodi tři nová okna, a to na jižní, západní a severní straně. Tato opatření souvisela s další změnou ve funkci stavba jako kaple Božího hrobu. Ke konci 19. století byla stavba důkladně opravena. Prejzová střešní krytina byla nahrazena plechem. V této podobě se uchovala až do doby restaurace⁶.

POZNÁMKY

- ¹ V. Richter, *O účelu československých rotund*, ČČH XLII (1936), s. 242; Týž, *Přechodní stavby v údolí Jihlávky*, VSV, oddíl společenských věd, 1961, s. 32; V. Pankrb, *Moravské románské karnery a kaple, tzv. Cyrílka v Podivíně*, Jižní Morava, vlastivědný sborník 14 (1978), s. 111—119.
- ² A. Zvolenský, *Zpráva o restaurátorských pracích ve Stonařově (románská rotunda)*, Stonařov 7. února 1960, archiv KS SPPOP v Brně.
- ³ Týž, *Závěrečná zpráva o restaurátorské práci ve Stonařově (odkrývání)*, v Praze 1. 12. 1960, archiv KS SPPOP v Brně.
- ⁴ Týž, *Závěrečná zpráva o skončení restaurování*, 18. února 1963, archiv KS SPPOP v Brně.
- ⁵ Tamtéž.
- ⁶ Restaurátorské práce na památce prováděl akademický malíř a odborný restaurátor Arnošt Zvolenský. Metodické vedení zpočátku zajišťoval KVÚ v Jihlavě, inž. arch. Oldřich Bouška, později po převzetí poradenské a metodické funkce KS SPPOP v Brně inž. arch. Augustin Žlábek. Organizováním prací v místě a dozorem investora byl pověřen Karel Peltan, okrskový zpravodaj státní památkové péče.

Kostnicová kaple (karner) ve Stonařově.
Stav před rekonstrukcí

Vítězný oblouk s listovým vlysem a fragmenty gotického ornamentu
na vnitřní straně